

Αρχαία

προσανατολισμού

Διδαγμένο κείμενο

A1.

Με ανάλογο τρόπο και οι οικοδόμοι και όλοι οι άλλοι (τεχνίτες). Δηλαδή χτίζοντας με καλό τρόπο σπίτια θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, όμως χτίζοντας με κακό τρόπο, κακοί. Γιατί, αν δεν ήταν έτσι τα πράγματα, καθόλου δε θα χρειαζόταν ο δάσκαλος, αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί από τη γέννησή τους.

Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές· δηλαδή κάνοντας όσα συμβαίνουν στις συναλλαγές μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι και άλλοι άδικοι, κάνοντας όμως όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και συνηθίζοντας να αισθανόμαστε φόβο ή θάρρος, άλλοι γινόμαστε ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Το ίδιο συμβαίνει και με όσα έχουν σχέση με τις επιθυμίες και με την οργή (μας)· άλλοι δηλαδή γίνονται σώφρονες και πράοι, ενώ άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, άλλοι με το να συμπεριφέρονται σ' αυτά με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο και άλλοι με εκείνο τον τρόπο. Και με έναν λόγο λοιπόν από όμοιες ενέργειες διαμορφώνονται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Γι' αυτό πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας· γιατί σύμφωνα με τις διαφορές αυτών διαμορφώνονται και τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας.

B1.

■ «καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης»: Εδώ ο Αριστοτέλης με τη φράση αυτή εννοεί ότι «όταν μιλούμε για διαφορά πολιτεύματος από πολίτευμα, εννοούμε ότι με το ένα οι πολίτες ασκήθηκαν περισσότερο στην αρετή, με το άλλο λιγότερο». Δεν κάνει λόγο για καλά και κακά πολιτεύματα, γιατί πιστεύει ότι όλα τα πολιτεύματα είναι καλά, αφού όλων των νομοθετών η πρόθεση είναι να κάνουν τους πολίτες ενάρετους· αν τελικά διαπιστώνουμε διαφορά πολιτεύματος από πολίτευμα, πρόκειται στην ουσία για διαφορά ως προς το βαθμό που ένα πολίτευμα βοήθησε περισσότερο τους πολίτες να ασκηθούν με το σωστότερο τρόπο στα έργα της αρετής, ώστε να γίνουν τελικά κάτοχοί της. Η διάκριση δηλ. των πολιτευμάτων σε ανώτερα (ἀγαθὰ) και σε κατώτερα (φαῦλα) γίνεται με κριτήριο τη μεγαλύτερη ή μικρότερη βοήθεια που προσφέρουν στον πολίτη οι νομοθέτες για να κατακτήσει, με τη δική τους καθοδήγηση, την αρετή. Η πολιτεία κατά τον Αριστοτέλη πρέπει να έχει σκοπό να εκπαιδεύσει τους πολίτες για μια συμβίωση στηριγμένη σε ηθική βάση.

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2016

Ενδεικτικές Απαντήσεις

■ «καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται» Ο Αριστοτέλης με τους όρους αυτούς αναφέρεται εδώ σε μια διαδικασία «δόμησης» και «αποδόμησης» της αρετής ενισχύοντας τη θέση του για τον επίκτητο χαρακτήρα της. Αυτή είναι η διαδικασία που ακολουθείται και στις ηθικές αρετές. Χρησιμοποιώντας τα ρήματα «γίνεται - φθείρεται» μας παραπέμπει στο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης «γένεσις - φθορά». Πρόκειται για μια μονόδρομη φυσική διαδικασία: γένεση – αύξηση – τελείωση – παρακμή – φθορά. Η αρετή, όπως και η τέχνη, γεννιέται και φθείρεται. Με τρόπο επαγωγικό τονίζεται η σημασία της άσκησης που δημιουργεί τον εθισμό. Η αρετή, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, κινείται ανάμεσα στη γένεση και στη φθορά. Η γένεση συντελείται με την άσκηση. Οι άνθρωποι γίνονται αγαθοί εθιζόμενοι στα αγαθά. Μόνο που τώρα προσθέτει ένα νέο στοιχείο: το εὖ ή το κακῶς. Δεν αρκεί δηλ. η εξάσκηση για την απόκτηση της ηθικής αρετής. Πρέπει αυτή να γίνεται με σωστό τρόπο, δηλ. με την εφαρμογή ηθικών κανόνων, διαφορετικά δεν αποκτιέται η ηθική αρετή και οι άνθρωποι γίνονται κακοί. Τόσο η δημιουργία όσο και ο εκφυλισμός (η φθορά, η καταστροφή) της επίκτητης ιδιότητας προκύπτουν από αντίστοιχους λόγους και τρόπους: τον εθισμό. Έτσι, οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή εθιζόμενοι με την κατάλληλη άσκηση, ενώ ο εθισμός με ακατάλληλη άσκηση εκφυλίζει την αρετή.

■ «ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται». Κατ'αρχάς σχετικά με τη λέξη «ἕξεις» πρέπει να πούμε ότι έρχεται από το θέμα του ρήματος ἔχω και την παραγωγική κατάληξη -σις που δήλωνε ενέργεια του υποκειμένου (ἔχ-σις, χ+σ=ξ). Η λέξη αρχικά σήμαινε την κατοχή, την απόκτηση, την προσπάθεια για απόκτηση. Αργότερα η λέξη χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει την ιδιότητα που απέκτησε και έχει πια κανείς, αφού επανέλαβε μια πράξη αρκετές φορές, ώστε να γίνει συνήθεια. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποίησε τη λέξη «ἕξεις» στο πλαίσιο της ηθικής φιλοσοφίας του για να δηλώσει τη μόνιμη μορφή του χαρακτήρα ενός ατόμου, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του, αυτά που αποκτιούνται με την επίμονη άσκηση, δηλ. με την επίμονη επανάληψη κάποιων ενεργειών. Έτσι, ο Αριστοτέλης αποδεικνύει ότι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, είτε αυτά είναι καλά είτε κακά, διαμορφώνονται μέσα από τη συστηματική επανάληψη ομοίων ενεργειών.

B2.

α) Στο απόσπασμα αυτό το θέμα είναι η σημασία της ηθικής πράξης για την απόκτηση της ηθικής αρετής. Λίγο πιο πάνω στο κείμενο ο Αριστοτέλης με τα παραδείγματα έδειξε ότι αυτοί που ασκούν το ίδιο επάγγελμα ή την ίδια τέχνη διαφέρουν μεταξύ τους, ανάλογα με την ποιότητα της διδασκαλίας. Σ' αυτή την ενότητα διαπιστώνει με τη μέθοδο της αναλογίας ότι και στις συναλλαγές και στις πράξεις οι άνθρωποι διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ τους: άλλοι γίνονται δίκαιοι και σώφρονες κι άλλοι άδικοι κι ακόλαστοι. Η διαφορά των ανθρώπινων χαρακτήρων οφείλεται στο διαφορετικό τρόπο που προχωρούν στις ποικίλες ενέργειες.

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2016

Ενδεικτικές Απαντήσεις

Μεταβαίνουμε, λοιπόν, από τις τέχνες στις αρετές. Η διαδικασία της κατάκτησης των ηθικών αρετών είναι αντίστοιχη με αυτή των τεχνών. Το τροπικό επίρρημα «οὕτω», είναι ομοιωματικό προς τα προηγούμενα και δηλώνει αναλογική θεώρηση του θέματος που ακολουθεί. Ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί δηλαδή σ' αυτή την ενότητα αναλογικό συλλογισμό: όπως για την εκμάθηση των τεχνών είναι απαραίτητος ο εθισμός σε κατάλληλες ενέργειες, έτσι και για την κατάκτηση των ηθικών αρετών έχει σημασία η επανάληψη ίδιων πράξεων («ὁμοίων ἐνεργειῶν»). Τέλος, με τον συμπερασματικό σύνδεσμο «δή» ανακεφαλαιώνονται τα προηγούμενα ενώ ο μεταβατικός σύνδεσμος «καί» μας εισάγει στο νέο επιχείρημα, με το οποίο δείχνει ότι και στις αρετές ισχύει το ίδιο που συμβαίνει στις τέχνες.

β) Ο Αριστοτέλης παραθέτει παραδείγματα με τα οποία στηρίζει τη θέση του ότι, όπως οι τέχνες, έτσι και τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας (τέτοια είναι και οι ηθικές αρετές) αποκτώνται με την επανάληψη ὁμοίων ενεργειῶν, με τον εθισμό και επίσης ότι η ποιότητά τους είναι ανάλογη με την ποιότητα του εθισμού. Στα παραδείγματα αυτά αναφέρει:

■ (τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους) δηλαδή τον τρόπο συναλλαγῆς των ανθρώπων μεταξύ τους (κοινωνικές σχέσεις). «Πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι»: Αν οι άνθρωποι συνηθίσουν να είναι δίκαιοι στη συναναστροφή τους με τους άλλους, γίνονται τελικά δίκαιοι. Αν όμως ακολουθήσουν τον αντίθετο τρόπο συμπεριφοράς, δηλαδή συνηθίσουν να είναι άδικοι, γίνονται τελικά άδικοι («οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι»). Ο τρόπος, δηλαδή, με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναναστρέφονται καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους (δικαιοσύνη ή αδικία).

■ (τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς) δηλαδή τον τρόπο αντίδρασης στις δύσκολες καταστάσεις. «Πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρεῖοι οἱ δὲ δειλοί»: Ὅσοι μαθαίνουν να τις αντιμετωπίζουν με ψυχραιμία, σθένος και θάρρος γίνονται ανδρείοι, ενώ όσοι τις αντιμετωπίζουν με φόβο, εθίζονται στη δειλία και γίνονται δειλοί.

■ (τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς) δηλαδή τον τρόπο διαχείρισης των επιθυμιῶν και των συναισθημάτων τους. «Οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεισθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως»: ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζονται οι άνθρωποι τον ίδιο τον εαυτό τους καθορίζει το χαρακτήρα τους. Αν μαθαίνουν να τιθασεύουν και να εκλογικεύουν τις επιθυμίες και τις ορμές τους και να δρουν με σύνεση και εγκράτεια, γίνονται σώφρονες, συνετοί. Αν, όμως, ξεφεύγουν από τα όρια του μέτρου και δεν μπορούν να ελέγξουν τις επιθυμίες τους, γίνονται ασύδδοτοι, ασυγκράτητοι, ακόλαστοι. Αν μαθαίνουν να συγκρατούν το θυμό τους, γίνονται πρᾶοι. Αν όχι, γίνονται οξύθυμοι, οργίλοι. Συνεπώς, ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι διαχειρίζονται την εκδήλωση της συμπεριφοράς τους είναι καθοριστικός για την ηθική ποιότητα που θα αποκτήσουν, τα μόνιμα

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2016

Ενδεικτικές Απαντήσεις

στοιχεία του χαρακτήρα τους. Τέλος, από τα παραδείγματα που προηγήθηκαν προκύπτει επαγωγικά η αποδεικτέα θέση του φιλοσόφου ότι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας (έξεις), είτε αυτά είναι καλά είτε κακά, διαμορφώνονται μέσα από την συστηματική επανάληψη ομοίων ενεργειών (έθισμός).

B3.

Η ερώτηση αυτή ελέγχει τις γνώσεις του εξεταζόμενου στην εισαγωγή στο Φιλοσοφικό Λόγο και απαντάται στο σχολικό βιβλίο σελ 128: «ένας τέτοιος λόγιος ... η ψυχосύνθεση του Πλάτωνα).

B4.

Γηγενής: γίνονται, γινόμενον, γινόμεθα και όλοι οι τύποι του γίγνομαι

Ἔσθλος: ἐστίν, ἔσονται και όλοι οι τύποι του εἶμι

Μισαλλοδοξία: συναλλάγμασι

Δέος: δειλοί, δεινοῖς

Στρεβλός: ἀναστρέφεσθαι

Αδίδακτο κείμενο

Γ1.

Μου φαίνεσαι, είπα εγώ, ότι παρουσιάζεις επαρκή απόδειξη ότι δεν είναι αυτή η τέχνη όσων γράφουν λόγους, την οποία κάποιος, αν αποκτήσει, θα μπορούσε να γίνει ευτυχισμένος. Και ,όμως, εγώ νόμιζα ότι σε αυτό το σημείο θα φανεί η επιστήμη την οποία βέβαια από καιρό αναζητούμε. Και ,πράγματι, και οι ίδιοι οι άνδρες που συγγράφουν λόγους μου δίνουν την εντύπωση ότι είναι πάρα πολύ σοφοί, όταν συναναστρέφομαι μαζί τους, Κλεινία, και η ίδια η τέχνη τους, αξιοθαύμαστη και ανώτερη. Και ,βέβαια, δεν είναι καθόλου παράξενο-γιατί είναι μέρος της τέχνης των μάγων, λίγο κατώτερη από εκείνη. Η τέχνη των μάγων σαηνεύει φίδια και αράχνες και σκορπιούς και τα υπόλοιπα ζώα και τις αρρώστιες, ενώ η άλλη (των λογοποιών) τυχαίνει να σαηνεύει και να παραπλανά δικαστές και όσους συμμετέχουν σε συνελεύσεις και τα υπόλοιπα πλήθη.

Γ2.

- φάτε
- ἐκτῶ
- τινῶν
- (ᾠ) εὐδαιμον
- ᾠήθη

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2016

Ενδεικτικές Απαντήσεις

- πεφάνθω
- παλαιότερον
- (ᾠ) κήλησι
- τύχοιεν
- ταῖς ἐσομέναις

Γ3α.

- **μοι**: δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου ή της αναφοράς
- **εὐδαίμων**: κατηγορούμενο στο υποκείμενο «τις» μέσω του συνδετικού ρήματος «ἂν εἴη»
- **ἦν**: αντικείμενο στο ρήμα «ζητοῦμεν»
- **ἐκείνης**: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική συγκριτική στο «ὑποδεεστέρα»
- **οὐσα**: κατηγορηματική μετοχή, αναφέρεται στο υποκείμενο «ἡ δὲ» του ρήματος «τυγχάνει» και συμπληρώνει την σημασία του ρήματος.

Γ3β.

Είναι μία επιρρηματική υποθετική μετοχή με υποκείμενο το «τις» (συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος «ἂν εἴη»). Αναλύεται σε δευτερεύουσα υποθετική πρόταση με την παρακάτω μορφή: «εἰ κτήσαιτο». Εισάγεται με τον σύνδεσμο «εἰ» και εκφέρεται με ευκτική γιατί μαζί με την απόδοσή της «ἂν εἴη» σχηματίζει υποθετικό λόγο που δηλώνει την **απλή σκέψη του λέγοντος** (5^ο είδος)

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2016

Ενδεικτικές Απαντήσεις

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ 2016 ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ

- Πρβ. ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΤΙΚΑ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ, Δ΄ Κύκλος, Μάρτιος 2016.
- Πρβ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ βιβλιοθήκη, Βιβλιοτεύχος Γ΄ Λυκείου Ανθρωπιστικών σπουδών,
B1 σσ. 89.
- Πρβ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ βιβλιοθήκη, Βιβλιοτεύχος Γ΄ Λυκείου Ανθρωπιστικών σπουδών,
B1 σσ. 92.
- Πρβ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ βιβλιοθήκη, Βιβλιοτεύχος Γ΄ Λυκείου Ανθρωπιστικών σπουδών,
B2 σσ. 91-92.
- Πρβ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ βιβλιοθήκη, Βιβλίο Επανάληψης Γ΄ Λυκείου Ανθρωπιστικών σπουδών,
ΘΕΜΑ Β σσ. 6 ερ. 3.
- Πρβ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ βιβλιοθήκη, Βιβλίο Επανάληψης Γ΄ Λυκείου Ανθρωπιστικών σπουδών,
ΘΕΜΑ Β σσ. 7 ερ. 1, 3.

